

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 373.018

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-1-01>

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Алексєєва С. В.

доктор педагогічних наук,

головний науковий співробітник відділу дидактики

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України

вул. Січових Стрільців, 52Д, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-8132-0465,

sv-05@ukr.net

Ключові слова: *інформаційно-освітнє середовище, освітня платформа, компетентності, цифровізація, інформаційні технології, цифрові діти, індивідуальна освітня траєкторія, педагогіка партнерства.*

Стрімкий розвиток інформатизації суспільства та адаптація до нового інформаційного середовища людської цивілізації, що радикально змінює практично всі боки суспільного життя, зумовлюють необхідність упровадження інновацій в освіту, її цифрової трансформації, використання сучасних інформаційних технологій. В умовах інформатизації основною метою в освіті залишається всебічний розвиток особистості, її талантів, інтелектуальних, творчих здібностей, формування цінностей, необхідних для успішної самореалізації. Діяльність закладів загальної середньої освіти має бути спрямована на формування особистості, що адаптована до життя в інформаційному суспільстві з усіма його можливостями, загрозами, викликами та ризиками.

Установлено, що індивідуалізація навчання – це психолого-педагогічний підхід, який упорядковує освітній процес відповідно до індивідуальних особливостей розвитку життя кожної дитини. Доведено, що сучасні діти – це діти мультимедійних технологій, яких відрізняє передусім максимальна наближеність до інформації. А отже, запровадження інформаційних технологій в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює усі види освітньої діяльності. Загальна середня освіта має розглядатися не лише як середовище отримання навчальної інформації, а й як середовище інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації.

Виявлено, що індивідуалізація навчання у закладах загальної середньої освіти є дієвим механізмом формування ключових компетентностей, які характеризують спрямування на формування рефлексії, визначення власної позиції.

З'ясовано, що сучасні аспекти індивідуалізації навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах інформатизації розкриваються через напрями, які пов'язані з наскрізним застосуванням інформаційних технологій в освітньому процесі, новим змістом освіти, заснованої на формуванні компетентностей, проєктуванні інформаційно-освітнього середовища, розвитку педагогіки партнерства, і сприятимуть різнобічному розвитку особистості, прагненню її до самовдосконалення, навчанню впродовж життя, свідомому життєвому вибору, самореалізації.

MODERN ASPECTS OF INDIVIDUALIZATION OF EDUCATION IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION IN THE CONTEXT OF INFORMATIZATION

Aliksieieva S. V.

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Chief Researcher at the Department of Didactics
Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
Sichovykh Striltsiv str., 52D, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8132-0465,
sv-05@ukr.net*

Key words: *informational and educational environment, educational platform, competencies, digitalization, information technologies, digital children, individual educational trajectory, pedagogy partnership.*

The rapid development of informatization of society and adaptation to the new information environment of human civilization, which radically changes almost all aspects of public life, makes it necessary to introduce innovations in education, its digital transformation, and the use of modern information technologies. In the context of informatization, the main goal in education remains the comprehensive development of the individual, their talents, intellectual and creative abilities, and the formation of values necessary for successful self-realization. The activities of institutions of general secondary education should be aimed at forming a personality adapted to life in the information society, with all its opportunities, threats, challenges and risks.

It is established that individualization of learning is a psychological and pedagogical approach that organizes the educational process in accordance with the individual characteristics of the development of each child's life. It is proved that modern children are children of multimedia technologies, which are distinguished, first of all, by the maximum proximity to information. This means that the introduction of information technologies in the educational industry should move from one-time projects to a systematic process that covers all types of educational activities. General secondary education should be considered not only as an environment for obtaining educational information, but also as an environment for intellectual, spiritual, physical and cultural development of the individual, their successful socialization.

It is revealed that individualization of education in institutions of general secondary education is an effective mechanism for the formation of key competencies that characterize the direction of reflection formation, determining one's own position.

It is found out that modern aspects of individualization of training in institutions of general secondary education in the conditions of informatization are revealed through the directions that are associated with the end-to-end application of information technologies in the educational process, the new content of education based on the formation of competencies, the design of the information and educational environment, the development of pedagogy-partnership and will contribute to the versatile development of the individual, the desire for self-improvement, learning throughout life, conscious life choice, self-realization.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформатизації суспільства та адаптація до нового інформаційного середовища людської цивілізації, що радикально змінює практично всі боки суспільного життя, зумовлюють необхідність упровадження інновацій в освіту, її цифрової трансформації, використання сучасних інформа-

ційних технологій. Системність та комплексність у вирішенні таких завдань сприятимуть розвитку країни з урахуванням світових напрямів та досягнень у сфері інформатизації, створенні умов для інтеграції у світовий інформаційний простір відповідно до сучасних тенденцій інформаційної геополітики. В умовах інформатизації основною

метою в освіті залишається всебічний розвиток особистості, її талантів, інтелектуальних, творчих здібностей, формування цінностей, необхідних для успішної самореалізації.

Діяльність закладів загальної середньої освіти має бути спрямована на формування особистості, що адаптована до життя в інформаційному суспільстві з усіма його можливостями, загрозами, викликами та ризиками. Для досягнення зазначених цілей мають бути вирішені завдання щодо створення глобальних відкритих освітніх систем, забезпечення доступності до якісних освітніх ресурсів та послуг, ефективного використання інструментів освітньої цифровізації та інформатизації. Не менш важливим є завдання навчити дітей користуватися інформаційними технологіями та розвивати у них мотивацію до отримання знань, безперервної самоосвіти. За таких умов загальна середня освіта розглядається не лише як середовище отримання навчальної інформації, а й як середовище інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації.

Аналіз останніх педагогічних досліджень свідчить, що проблема інформатизації та забезпечення якісними освітніми ресурсами активно досліджується науковцями: В. Биковим, О. Спіріним, О. Топузовим, Т. Засекіною, Л. Калініною, Л. Макаренко, Н. Морзе тощо. Учені вважають, що новий Закон «Про освіту» (2017) забезпечує можливості розвитку нової освітньої системи, що орієнтована на динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, формування особистих якостей, які сприяють здатності успішно соціалізуватися, провадити навчальну, а в подальшому й професійну діяльність. У Законі визначено необхідність створення умов для всебічного розвитку здобувачів освіти, зокрема й засобами індивідуальної освітньої траєкторії, яка визначає персональний шлях реалізації особистісного потенціалу, формується з урахуванням індивідуальних здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду [5]. Індивідуальна освітня траєкторія надає можливість максимально розкрити учням власний потенціал, розвиватися відповідно до особистісної унікальності, психофізіологічної структури, типу темпераменту, інтелекту, світогляду. За сучасними трактуваннями поняття освітньої траєкторії сприймається не як формат, а як шлях реалізації освіти, де пріоритетом є індивідуалізація цілей і змісту навчання, створення середовища нової культури освіти, відкриття можливостей реалізації творчих здібностей учнівської молоді [1]. Окрім того, необхідність індивідуалізації навчання актуалізувалася з «появою цифрових дітей» (digital-native), які народжені в інформаційному

суспільстві і для яких важливі персоналізація та простота в комунікації [2].

Мета статті полягає у розкритті сучасних аспектів індивідуалізації навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах інформатизації, що сприятиме різнобічному розвитку особистості, прагненню до самовдосконалення, навчання впродовж життя, свідомому життєвому вибору, самореалізації, професійній діяльності та громадянській активності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індивідуалізація навчання – це психолого-педагогічний підхід, який упорядковує освітній процес відповідно до індивідуальних особливостей розвитку життя кожної дитини. Поняття «індивідуалізація» в діяльності закладів загальної середньої освіти найчастіше пов'язують із необхідністю організації навчання осіб з особливими освітніми потребами, тобто тих, хто потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі. За суттю це поняття вживають із метою використання індивідуальних занять для підвищення рівня якості навчання та розкриття індивідуальних творчих здібностей. Отже, індивідуалізацію можна визначити як процес навчання у всіх його формах і методах, що спрямований на розвиток індивідуальних особливостей учнів з урахуванням їхніх можливостей. Слід зазначити, що коли проводилися дослідження з проблеми розвитку професійної кар'єри [3], було встановлено, що якщо вчасно звернути увагу на схильності дітей до певної науки чи мистецтва, надолужувати прогалини в знаннях та знаходити їхні сильні боки, то будь-який учень зможе стати успішним. Бажано, щоб у школах створювалися умови для індивідуалізації навчання, які сприяли б розвитку можливостей школярів і давали б максимальний ефект у навчанні. Ми погоджуємося з думкою О. Топузова, що в сучасних школах необхідна підтримка розвитку особистості, її здібностей до альтернативного мислення, формування вмінь розробляти стратегію пошуку вирішення як навчальних, так і практичних завдань [8]. Освіта має зацікавлювати, мотивувати та захоплювати. За такого підходу сучасна освіта має стати соціальним ліфтом учнівської молоді.

Наскрізне застосування інформаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху української школи. Запровадження інформаційних технологій в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності [6].

Міністерство освіти та науки України спільно з Українським інститутом розвитку освіти та Міністерством цифрової трансформації України з метою забезпечення рівного доступу до якісної

шкільної освіти учнів 5–11-х класів запустили платформу для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн». Актуальність створення національної освітньої платформи зумовлена не лише викликами, пов'язаними з поширенням COVID-19, а й стратегічною необхідністю забезпечення сталості та якості навчального процесу та рівного доступу до знань для всіх учнів України незалежно від їх місця проживання та наявних ресурсів. Всеукраїнська школа онлайн (E-SCHOOL.net.ua) – це сучасний онлайн-ресурс для змішаного та дистанційного навчання учнів середньої та старшої школи з матеріалами, що забезпечує учнів відеопоясненнями, конспектом, тестами та можливістю відслідковувати власний навчальний прогрес. Платформа «Всеукраїнська школа онлайн» покликана стати незамінним інструментом і за звичайного режиму навчання. Отже, важливим аспектом індивідуалізації навчання є орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.

Формула нової школи – це новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві, тобто необхідна орієнтація освітнього процесу на досягнення результату, що в сучасній школі має відобразитися через формування відповідних (предметних, міжпредметних, ключових) компетентностей. Загалом у світовому досвіді поняття «компетентності» розуміють як інтегрований результат освіти. Досягнення означених результатів передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причинно-наслідкові зв'язки, коли не спрацьовують типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності, які трактуються як здатність діяти в конкретних умовах і досягти результату [7, с. 6]. Міжнародна спільнота компетентнісний підхід вважає дієвим інструментом поліпшення якості освіти. Як ми вже зазначали, виокремлюють трьохрівневу ієрархію компетентностей: предметні, що формуються засобами навчальних предметів; міжпредметні, які належать до групи предметів або освітніх галузей; ключові – універсальні компетентності, формуються засобами міжпредметного і предметного змісту. Формування саме ключових компетентностей передбачає опору на індивідуальні якості особистості, її ціннісні орієнтири. А отже, індивідуалізації навчання у закладах загальної середньої освіти є дієвим механізмом формування саме ключових компетентностей. Такий підхід дає

можливість забезпечити найсприятливіші можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, схильностей і обдарувань кожного учня.

Якщо орієнтуватися на «теорію поколінь» Нейла Хоува та Вільяма Штрауса, то сьогодні за партами сидить покоління Z, яке народилося в інформаційному суспільстві, це діти мультимедійних технологій. Вони вміють відмінно працювати з інформацією. Розумові процеси цифрових дітей не лінійні, а паралельні, а отже, мислення сучасної молоді відрізняється інтенсивністю когнітивних навичок у навчанні [4]. Саме навчання таких дітей потребує індивідуальної орієнтації і є важливим в умовах інформатизації.

Як свідчить практика, вільному розвитку особистості сприяє творче середовище. У процесі проектування інформаційно-освітнього середовища в закладах середньої освіти необхідно використовувати такі засоби навчання, як:

- гейміфікація (gamification) освітнього, наукового та дослідницького процесів із використанням методів, характерних для комп'ютерних ігор, які застосовуються з урахуванням специфіки ігрового мислення в неігровому просторі;
- мультимедійні та інтерактивні технології для моделювання і прогнозування виучуваних процесів і явищ, експериментів (імітація на комп'ютері реального досліду або мисленнєвого експерименту (тренажери, телеприсутність, віртуальні лабораторії, віртуальна реальність, доповнена реальність тощо);
- соціальні медіа для сумісного формування і використання колективного знання (соціальні мережі, блоги, теги, вікіпроекти, соціальні мультимедіа, соціальні пошукові системи та сервіси закладок, соціальні геоінформаційні системи, багатокористувацькі мережеві ігри, віртуальні світи тощо) [9].

Окрім того, освітній простір має передбачати доступ до наукових музеїв, обсерваторій, відкритих навчальних курсів та інших ресурсів. Загалом кожна школа має стати ресурсним осередком і експериментальним майданчиком для учнів та вчителів, забезпечити вільний доступ до якісних електронних підручників, енциклопедій, бібліотек, лабораторій. Індивідуалізація навчання має максимально забезпечувати комфортні умови для роботи над навчальними, проблемним, творчими завданнями, розв'язання різних за складністю питань.

Концепція нової української школи передбачає розвиток педагогіки партнерства, що ґрунтується на співробітництві учнів, учителів та батьків, адже кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Це положення також орієнтоване на забезпечення індивідуалізації навчання у закла-

дах загальної середньої освіти. Основними принципами цієї педагогіки є повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). Школа має ініціювати залученість родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини, допомагати батькам здобувати спеціальні знання про особливості розвитку дитини, ефективні способи виховання, спонукати в дитині формування сильних боків характеру та успішності. У закладах середньої освіти має розвиватися інфраструктура освітнього процесу, забезпечува-

тися умови успішної комунікації, створюватися інформаційні ресурси з навчальними і методичними матеріалами для учнів, учителів, батьків та керівників навчальних закладів.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Сучасні аспекти індивідуалізації навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах інформатизації розкриваються через напрями, що пов'язані з наскрізним застосуванням інформаційних технологій в освітньому процесі, новим змістом освіти, заснованої на формуванні компетентностей, проектуванні інформаційно-освітнього середовища, розвитку педагогіки-партнерства, що сприятиме різнобічному розвитку особистості, прагненню її до самовдосконалення, навчання впродовж життя, свідомому життєвому вибору, самореалізації, професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева С. Дидактичний концепт сучасної освіти в інформаційному суспільстві. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі* : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Київ, 21–22 вересня 2021 р. Київ : Людмила, 2021. С. 131–132. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728162>
2. Алексеева С. Індивідуалізація навчання: суть, шляхи реалізації. International scientific and practical conference “*Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning*” : conference proceedings, Vol. 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 136–139. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728627>
3. Алексеева С. В. Підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри: теорія і практика : монографія. Київ : Міленіум, 2018. 484 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727617>
4. Алексеева С. Нетрадиційне навчання нового покоління дітей (покоління діджиталізації). *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2021: інновації в освіті в контексті європеїзації та глобалізації* : матеріали V міжнародної наук.-практ. конференції. Тернопіль : Крок, 2021. С. 196–199. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727591>
5. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Концепції нової школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
7. Нова українська школа. Порадник для вчителя. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/razdel_1_Oglyad.pdf
8. Топузов О. Педагогічна прогностика: теоретико-методична основа прогнозування розвитку педагогічних наук і педагогічної практики. *Рідна школа*. 2014. № 7. С. 32–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2014_7_18
9. Топузов О. М. Проектування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів у сучасному суспільстві. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 1. С. 26–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2017_1_6

REFERENCES

1. Aliexsieieva, S. (2021) Dydaktychnyi kontsept suchasnoi osvity v informatsiinomu suspilstvi [Didactic concept of modern education in the information society]. *Svit dydaktyky: dydaktyka v suchasnomu sviti* : zb. materialiv Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii, 21–22 veresnia 2021 r. Kyiv : “Vydavnytstvo Liudmyla” / S. 131–132. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728162>
2. Aliexsieieva, S. (2021) Individualizatsiia navchannia: sut, shliakhy realizatsii [Individualization of training: essence, ways of implementation]. International scientific and practical conference “*Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning*” : conference proceedings, Vol. 1. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”. S. 136–139. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728627>
3. Aliexsieieva, S. V. (2018) Pidhotovka maibutnikh dyzaineriv do rozvytku profesiinoi kariery: teoriia i praktyka : monohrafiia [Preparing future designers for professional career development: theory and practice: monograph]. Milenium, 484 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727617>

4. Aliksieieva, S. (2021) Netradytsiine navchannia novoho pokolinnia ditei (pokolinnia didzhitalizatsii) [Non-traditional teaching of a new generation of children (digitalization generation)]. *Pedahohichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita – 2021: innovatsii v osviti v konteksti yevropeizatsii ta hlobalizatsii* : materialy V mizhnarodnoi nauk.-prakt. konferentsii. Ternopil : Krok, S. 196–199. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727591>
5. Zakonu Ukrainy “Pro osvitu” (2017) № 2145-VIII [Law of Ukraine “On Education” (2017) 2145-VIII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Kontseptsii novoi shkoly [New school concepts]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
7. Nova ukrainska shkola. Poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school. Adviser long catches]. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/razdel_1_Oglyad.pdf
8. Topuzov, O. (2014) Pedahohichna prohnostyka: teoretyko-metodychna osnova prohnozuvannia rozvytku pedahohichnykh nauk i pedahohichnoi praktyky [Pedagogical forecasting: theoretical and methodological basis for forecasting the development of pedagogical sciences and pedagogical practice]. *Ridna shkola*. (7). S. 32–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2014_7_18
9. Topuzov, O. M. (2017) Proektuvannia informatsiino-osvitnoho seredovyshcha navchalnykh zakladiv u suchasnomu suspilstvi [Designing the information and educational environment of educational institutions in modern society]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. (1). S. 26–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2017_1_6